

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Vorming der persoonlijkheid. I. — Uit de Schrift: Een boel om den zegen der rechtspersoonlijkheid. (Job 16: 18). — Kerkelijk Leven: Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). VII. „Doleerende opmerkingen“. II. Waar is de scheidshef? — Pop. Wet. Schetsen: De plaats van Maria, de moeder des Heeren in de heilsgeschiedenis. I. — Lit. en Kunst: Alja Rachmanowa. „Mijn tweede Vaderland“. — Vakwetenschap en Praktijk: Sophocles' Antigone. I. — Opv. en Onderwijs: Godsdienstige Ontwikkeling en Godsdienstige Opvoeding volgens de Individual-Psychologische School. I. — Perschoon. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Vorming der persoonlijkheid.

I

In de laatste jaren komt men nog al eens in aanraking met menschen, die een min of meer gepaste reclame maken voor een bepaalde methode ter vorming van „de persoonlijkheid“. In den regel is die reclame daar „minder“ gepast. Maar ze laat steeds aan duidelijkheid niets te wenschen over.

Men speculeert op het feit, dat er talloze nerveuze, onevenwichtige, psychasthene, zwakbegaafde of psychopathe medemenschen zijn, die zeer gaarne voor eenige zilverlingen een meer „sterk leven“ zouden willen leiden, of die zouden willen slagen op Amerikaansche manier.

Dat is het eene uiterste geval, waarbij we in aanraking komen met de „vorming der persoonlijkheid“.

Er is echter ook een andere.

Men kan speciaal in den kring der positieve belijders, in den laatste tijd vooral, de meening hooren verkondigen, dat een christen over „vorming der persoonlijkheid“, „karaktersvorming“, „zelfbeheersching“, „zelfoverwinning“ en dergelijke niet mag spreken. Men wijst er dan op, dat wij zelf niets kunnen, dat het „God is, die in ons werkt, beide het willen en het volbrengen naar Zijn welbehagen“, dat wij gevormd worden dus, en dat alleen het leven in gehoorzaamheid, naar den eisch des Verbonds, ons brengt, waar we zijn moeten.

Dat wil het andere uiterste.

Wanneer we kiezen moesten, zou de keus niet moeilijk zijn. Dan zouden we het met de laatste meening houden.

Maar gelukkig, worden we tot kiezen niet gedwongen. Want achten we, behalve om den te veroordeelen commerciële opzet, de menscheelievendheid van de eerste richting vooral te veroordeelen om den principiële door en door onzuiveren grondslag, waarop het geheel berust, — de tweede richting is toch ook zeer eenzijdig, en betekent eveneens een niet gering gevaar voor het christelijk leven en voor de christelijke opvoeding. Meenen we dat de eerste opvatting (en de eerstgenoemde practijk) beslist verwerpelijk is, de tweede, hoewel in haar streven niet onsympathiek, is toch ook verre van onbedenklijk.

Het ligt in ons voornemen, in de eerstvolgende weken, de vraagstukken, die samenhangen met de „persoonlijkheidsvorming“ nader te bezien.

We zullen dat natuurlijk doen bij het licht der Schrift.

Bij het onderzoek van de Schrift zal blijken, hoe de Schrift enerzijds wel degelijk aandringt op wat wij gewoonlijk noemen „persoonlijkheidsvorming“. Velerlei deugden als zelfbeheersching, zelfoverwinning, karaktervastheid en dergelijke worden in de Schrift geprezen.

Maar anderzijds zal evenzeer duidelijk worden, dat de Schrift over deze deugden anders spreekt dan de mensch, die in zichzelf het beginsel vindt voor zijn eigen persoonlijkheid; die denkt dat „persoonlijkheidsvorming“ niets anders is, dan een harmonische opbouw van datgene, wat krachtens zijn natuurlijke aanleg aanwezig is. Volgens de

Schrift blijft de grondslag van alle „persoonlijkheidsvorming“ steeds weer het werk Gods in den mensch.

Intusschen beteekent dit allermint, dat wij nu niet tot activiteit worden geroepen ten opzichte van onze eigen persoon. Het wonderde woord uit Spreuken: „Die zichzelf overwint, is sterker dan die een stad inneemt“, geeft nog altijd een rechtstreeksche aanwijzing daarvoor, dat wij steeds een onmiddellijke roeping hebben ten opzichte van onze eigen persoonlijkheid.

Het is onze bedoeling om over deze dingen, bij het licht van de uitspraken der Heilige Schrift uitvoeriger te handelen.

Maar vóór wij daarmee kunnen beginnen is het noodzakelijk, dat wij eenige begrippen nader omschrijven.

Maar al te dikwijls toch heerscht er op het terrein, waarop wij ons thans bewegen, groote verwarring.

Men gebruikt meermalen de woorden „persoonlijkheidsvorming“ en „karaktersvorming“ synoniem. Dit is onjuist.

Men kan een zeer welgevoerd karakter hebben, ook in zedelijke zin een karaktervolle persoon zijn, zonder daarom nog een gevormde persoonlijkheid te zijn. Immers, in de „persoonlijkheidsvorming“ is ook begrepen dit, dat onze aanleg, onze begaafdheid ten volle tot haar recht komt; dat er evenwicht bestaat in de wijze, waarop de verschillende terreinen van het zieleleven tegen elkander uitgebalanceerd zijn.

Om misverstanden te voorkomen is het dus al dadelijk noodig, dat wij de begrippen „karakter“ en „persoonlijkheid“ onderscheiden, om zoo in staat te zijn de begrippen „karaktersvorming“ en „persoonlijkheidsvorming“ in hun verscheiden betekenissen te verstaan.

Vanzelf zal blijken, dat wij ook weer, om het begrip „persoonlijkheid“ goed te kunnen omschrijven, het verschil tusschen de begrippen „persoon“ en „persoonlijkheid“ moeten bespreken.

Eerst wanneer wij een scherpe begripsonderscheiding hebben, kunnen wij verder gaan met het bespreken van hetgeen de Schrift ons over deze materie zegt en van hetgeen wij verder in de levenspraktijk als eisch van „persoonlijkheidsvorming“ kunnen zien.

Iemand zou misschien kunnen opmerken, dat het noodig is dat wij deze begrippen zelf uit de Schrift afleiden.

Wanneer hij deze opmerking maakt, zou daaruit geconcludeerd moeten worden, dat hij meende, dat de wijze waarop wij thans te werk gaan het tegengestelde is van, of althans in strijd is met, de methode, die hij wil toepassen. Dit punt willen wij nog even afzonderlijk bespreken.

Het is wetenschappelijk onmogelijk, om zich tot de Schrift te wenden met een vraag, wanneer wij niet eerst weten wat wij aan de Schrift vragen. Wanneer iemand zou zeggen: ik wil eens beginnen met mij voor te stellen, dat ik niets over God weet, en nu wil ik mij als eenvoudig geloovige tot de Schrift wenden met de vraag, wat Zij mij over God zegt, dan klinkt dat heel aardig, maar het is, helaas, heel erg fout. Want, de man die zichzelf een „eenvoudig“ „geloovige“ noemt, werkt reeds met „begrippen“. Waar heeft hij die begrippen vandaan gehaald? Men zal zeggen: Uit de Schrift zelve. Goed, laten wij dat een oogenblik aannemen. Maar als hij dan begint met het onderzoek in te stellen omtrent de vraag, wat de Schrift over God ons leert, dan heeft hij reeds een zekere opvatting over de Schrift, over het geloof en over den eenvoud des geloofs. Aangenomen dat deze ook aan de Schrift ontleend zijn, is er een tijd vroeger geweest, waarop hij zich tot die Schrift wendde. Stellen wij nu het geval, dat op dat vroeger punt de man als een blanco blad papier tot de Schrift kwam (wat intusschen niet mogelijk is), dan kwam hij toch in ieder geval tot de Schrift als een on-

wedergeborene, of als een wedergeborene. Het eerste geval behoeven wij niet breder te bespreken. Maar in het tweede geval mogen wij toch aannemen, dat hij dan nog vroeger met de Schrift in aanraking geweest is; immers, het geloof is uit het gehoor. En: hoe zullen zij hooren, zonder die hun predikt?

Feit is dan ook, dat niemand, die in een christenland leeft en in een christenland is opgevoed, blijft buiten de aanraking met de kerk van Christus, en blijft buiten de beïnvloeding door de belijdenis van die kerk. En dat is gelukkig.

Het zich wenden tot de Schrift, buiten de belijdenis der kerk om, en buiten de historie om, heeft steeds geleid tot ketterij.

Elke reformatie, die zich weer wendde tot de Schrift, sloot zich dan ook aan bij de leiding van Gods Geest in het verleden. 1886 en 1834 grepen terug naar 1618 en 1619. Calvijn in Genève en Luther in Wittenberg grepen terug naar de Schrift, maar evenzeer naar de kerkvaders.

Vandaar dan ook, dat een gereformeerd mensch van het Biblicisme, d.w.z. van de richting, die met voorbijgang van de belijdenis der kerk en met miskenning van de leiding van Gods Geest in de historie, rechtstreeks zich wil beroepen op de Schrift, niets wil weten.

Er moet in ons denken altijd aansluiting bestaan aan den schat van belijdenis en overtuiging, die God in den loop der jaren aan Zijn kerk door strijd en worsteling heen, heeft geschonken.

Hiermee is natuurlijk nog niet gezegd, dat elke begripsbepaling daarom onzuiver is. Verre vandaar! Maar dat heeft met de onderhavige kwestie niets te maken. Want deze onzuiverheid van begripsomschrijving blijkt vanzelf, wanneer wij straks ons eventueel onzuiver begrip leggen naast datgene, wat de Schrift zegt.

Stel eens een oogenblik voor, dat wij het begrip „persoonlijkheidsvorming“ zouden omschrijven op een wijze, die onjuist was, en dat wij zouden zeggen: persoonlijkheidsvorming beteekent, dat wij in eigen kracht, door een soort autosuggestie onszelf maken tot flinke menschen, dan zou, indien wij de uitspraken der Schrift leggen naast deze omschrijving, van zelf blijken, dat de Schrift van zulk een „persoonlijkheidsvorming“ niets wil weten, en dan zou daarmee de critiek vanzelf geoefend zijn.

Begripsvorming heeft dan ook niet in de eerste plaats betekenissen in principiële zin, maar begripsvorming bedoelt in de eerste plaats omschrijving van den begripsinhoud en den begripsomvang tegenover den inhoud en den omvang van andere begrippen. Begripsomschrijving heeft dus geen ander doel dan dit, dat wij praktisch weten waar het om gaat, waarover wij het hebben.

Nu kan nog één vraag gedaan worden. Er zijn natuurlijk menschen, die meenen, dat men onderscheiden moet tusschen het terrein van de wetenschap en het terrein van het geloof. Men zegt dan: er is verschil tusschen dogmatiek en geloofsinhoud. Het maakt verschil, zoo redeneert men, of ik als eenvoudig geloovige tegenover de Schrift ga staan, of als man van wetenschap.

Uit dezen hoek zou men kunnen vragen, of wij bij hetgeen wij tot dusver zeiden, tegen den regel, dat wij met het genoemde onderscheid moeten rekenen, niet hebben gezondigd.

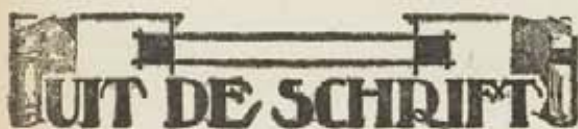
Wij komen op deze kwestie nog nader terug, doch willen nu wel zeggen, dat wij de genoemde tegenstelling noch als tegenstelling, noch als onderscheidenheid aanvaarden. Zeker, het is wel waar, dat men begripsmatig onderscheiden kan, maar daarom gaat het in de beide gevallen nog niet over andere dingen. Laten wij door een eenvoudig voorbeeld duidelijk maken, wat de bedoeling is. Voor het geloof van den predikant, die promoveerde in de dogmatiek, is datgene, wat hij als dogmaticus weet, evenzeer inhoud van zijn geloof, als voorwerp van zijn kennis. En ook wat de dogma-

tiel ons zegt heeft God ons geopenbaard in Zijn Woord. Er is niet een tegenstelling tusschen het eenvoudig geloof van het kind van God en datgene, wat wij door wetenschappelijke studie hebben verworven. Er is zelfs geen grens in den zin van een onderscheiding tusschen een „dit“ en een „dat“. Het is eenvoudig een kwestie van meer of minder.

Wij moeten wel oppassen, dat wij niet vervallen in de oude ketterij van een impliciet en een expliciet geloof.

In wezen is een tegenstelling tusschen hetgeen de Schrift mij zegt als eenvoudig geloof en hetgeen de belijdenis leert en hetgeen de dogmata der kerk zeggen niet aanwezig; en het nadruk leggen op deze onderscheiding kan heel spoedig leiden tot een onbijbelsche en ongereformeerde beschouwing; terwijl het bij zijn denken uitgaan van die onderscheiding in feite ongereformeerd is.

J. W.

Een bede om den zegen der rechtspersoonlijkheid. (Na Nieuwjaar.)

O aarde! bedek mijn bloed niet; en voor mijn geroep zij geen plaats.

Job 16:18.

Wij zijn het nieuwe jaar ingetreden. Praktisch wil dat zeggen: wij schoven weer dicht op naar den dood.

Maar wij voelen het anders; — want deze laatste gedachte reserveeren wij speciaal voor den oudejaarsavond; doch op nieuwjaarsmorgen spraken we erg druk over het leven.

Welnu, — hebben wij recht op en in dat leven? Durven wij het als rechtspersoonlijkheid het onze noemen?

Rechtspersoonlijkheid, — dat is den éenen keer een ding, dat ons verschrikt, den anderen keer iets, dat ons vertroost.

Het wil altijd zeggen, dat men geen leven der toevalligheid leeft, dat men niet buiten het recht en zijn ordeningen om kan gaan; en dat dus altijd al onze levensuitingen kwesties van het recht zijn.

Hebben wij nu geen vrede met ons zelf, en vreezen wij met een „angstige vrees“ dat recht, wijl wij niet ermee in overeenstemming zijn, dan is de rechtspersoonlijkheid een ding, dat ons verschrikt.

Zoo is het met Job in hoofdstuk 14. Daar bidt hij feitelijk tot God, dat deze hem maar loslate, dat hij niet meer Job's wegen naga, dat hij Job maar plaatse buiten die lastige en vermoeiende sfeer van het recht.

Aan den anderen kant durft Job in hoofdstuk 16 toch niet de consequenties van dit wonderlijke gebed van daareven aan. Wanneer het eens heusch zoo komen mocht, zooals Job gevraagd heeft in hoofdstuk 14, — wat zou dan de dood van Job wel beteekenen? Die dood was dan „dierbaar“ in niemands oogen. Want wie maalt er nu om het sterven van één, die geen rechtspersoonlijkheid bezit? Niemand. En de gedachte, dat hij zoo volmaakt gebagatelliseerd zou worden, verschrikt Job dermate, dat hij bidt, daarvan te worden ontheven. O aarde, bedek mijn bloed niet. Hier vraagt Job den zegen der rechtspersoonlijkheid voor zijn lichaam.

En dan voorts: voor mijn geroep zij geen plaats. Hier vraagt Job den zegen der rechtspersoonlijkheid voor zijn geest. Want dat lichaam van Job wordt als levend lichaam door het „bloed“ aangeduid. Wanneer dat bloed zou vloeien, weg zou vloeien, en het zou dan zoo maar door de aarde bedekt worden, dan zou daarmee het geval Job zijn afgelopen, op dezelfde manier, als welke eens door een wijze theokietische vrouw is geteekend. Zij kwam n.l. zoo te zeggen, dat, wanneer wij sterven, het ongeveer net zoo is, als wanneer men wat water in het mulle zand onder de brandende zon uitgiet: na een poosje ziet men er niets meer van. Ach, indien nu zoo het bloed van Job door de aarde opgeslurpt wordt, wat heeft dan Job's heele geval beteekend? O aarde bedek mijn bloed niet! Laat mij rechtspersoonlijkheid blijven, o God! Laat de roep van mijn bloed niet verlinken, en de kleur van mijn bloed niet verbleeken.

En wat den geest van Job betreft, — zijn „geroep“ moet „geen plaats“ vinden. Het moet niet binnen een paar kerkmuren opgesloten blijven, maar het moet dóórklanken. Het moet de menschen aangaan, en hen bewegen. Het moet komen tot God, en Hem bewegen. Het moet nooit stil blijven staan, maar steeds weer echo vinden en weerkaatsing.

Want in het bloed van Job ligt zijn leven. En in den roep van Job spreekt zich zijn leven uit, spreekt hij zich uit, getuigt zijn geest van wat dien geest omtrent hemzelf bekend is.

De zegen van de rechtspersoonlijkheid, — of,

— ja, wat komt er in het andere geval? Staan wij hier voor een keus? Is het dilemma voor ons nieuwe levensjaar: rechtspersoonlijkheid of niet?

Neen, zoo is het niet gesteld. Het dilemma is alleen maar dit: de rechtspersoonlijkheid in zegen, of de rechtspersoonlijkheid in vloek.

Want rechtspersoonlijkheid behoudt men nu eenmaal altijd. Die is gegeven in de schepping. En in het werkverbond. Daarin heeft God reeds den mensch geklemd binnen de tangen der wet. En nadien komt de mensch daar nooit van af. Al mag hij zijnerzijds het verbond verbroken hebben, en dan ook roepen aan het eind der dagen, bang als hij is voor de gevolgen van zijn eigen daad: bergen valt op ons, en heuvelen bedekt ons, d.w.z. o aarde, bedek ons bloed wel, en onze roep worde zoo dadelijk gesmoord, — het baat hem niet. Want een rechtspersoonlijkheid blijft hij. En dus wordt aan hem de vrucht der rechtspersoonlijkheid bediend, al is de vrucht ook nog zoo wrang en bitter. Zijn bloed wordt niet in de aarde bedekt, maar het wordt, gelijk Ezechiël 24 uitdrukt, op een gladde steenrots gelegd, dat iedereen het kan zien. Want het geval van iemand leven wordt nooit bij God gebagatelliseerd. En daarom komt alles wat hij doet in het gericht, en wordt zijn roep, de diepste, wezenlijkste uiting van zijn geest, in eeuwigheid geplaatst in rechtsverband.

Dus is de eenige vraag slechts, of wij met Gods recht in vrede leven, ja dan neen.

Doen wij dat niet, dan zal het nieuwe jaar ons als rechtspersoonlijkheid zien treden in een conflict, dat juist voor een rechtspersoon onontkoombaar, onontwikkbaar is.

Dus is de eenige wijsheid in deze dagen van crisis, en van zorg, en van onzekerheid, dat wij onze onveranderlijke rechtspersoonlijkheid durven begeeren, wijl wij door Christus Jezus met Gods recht verzoend zijn. Indien ons leven in Hem verborgen is, dan is Zijn dood ons toegerekend. Zijn bloed nu is niet door de aarde bedekt, doch als het bloed van den tot zonde gemaakte uitgestort voor de oogen Gods. En zijn geest kwam roepende tot God, en vond daar het oordeel der verlaten, de straf over alle zonden.

Toen heeft die Christus voor diezelfde vierschaar het recht om te leven, en om te heerschen, voor zich veroverd.

En sedert is de mogelijkheid voor ons gegeven, en de zekerheid bovendien, om den ZEGEN te genieten van de rechtspersoonlijkheid.

Want Christus' onbedekte bloed spreekt betere dingen dan Abel.

En Christus' den ganschen hemel vervullende stem spreekt dagelijks om voor ons te bidden.

En zoo alleen durven wij het nieuwe jaar weer ingaan.

K. S.

Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). VII.

Bezieet men nu de door ons geciteerde uitspraken van dr. A. Kuyper eens wat nader, dan vindt men enkele incongruenties, waarover op den duur niet zal kunnen heengelopen worden.

We willen enkele punten accentueeren.

a). Men lette er al dadelijk op, dat in de door ons gegeven citaten enerzijds een poging gedaan wordt, om de belijdenis te doen spreken, en te betoogen, dat de „pluriformiteit der Kerken“ „confessioneel geijkt“ heeten mag (citaat A), en anderzijds erkend worden moet, dat dit toch eigenlijk niet best te bewijzen valt (citaat B), terwijl al dadelijk aan het begin der redeneering een stelling geponeerd wordt, die van de belijdenis zich feitelijk verwijderd. Immers, wat dit laatste aangaat, door dr. Kuyper wordt beweerd, dat de „Kerk van Christus“ wel „alleenzaligmakend“ is, maar dat ze dit slechts is: „mits niet als instituut opgevat“ (citaat A). — Nu worden we altijd een beetje voorzichtig, als wij over iets of iemand lezen, dat men het of hem niet moet opvatten „als“ dit of dat. Gewoonlijk toch zien geen mensch daar kans toe. Ik kan iemand niet opvatten „als lichaam“, of „als ziel“, of „als stof der aarde“, of „als geest“, of als verbintenis van haren, spieren, nagels, beenderen, klieren“ etc. Dergelijke abstracties lukken zelfs den filosoof niet, al werkt hij er nog zoo vaak mee. Maar ze lukten vooral aan de opstellers der belijdenis niet, om de eenvoudige reden, dat ze er niet aan dachten, met dergelijke abstracties te werken. Als ze in de belijdenis spraken over de kerk, buiten welke geen zaligheid (zéker, certa, Conf. helv. post.) was, dan dachten ze natuurlijk niet aan het instituut „op zichzelf“ (het bestaat trouwens niet op zichzelf), doch ze dachten het wel degelijk erbij. De Conf. Helv. poste-

rior 1562 zegt: wie met Gods ware kerk geen gemeenschap houden, doch zich van haar afscheiden, separeren, kunnen niet voor Gods aangezicht leven: Christus geeft zich aan de uitverkorenen in de Kerk te genieten. De Catechismus van Genève, 1545, laat den leerling met alle stelligheid (omnino) verzekeren, dat er buiten de Kerk niets anders is dan dood en verderf (damnatio et exitium); dat wij dus ongeveer hetzelfde zeggen als: buiten de kerk geen zaligheid. Wordt daarbij nu het instituut weggedacht? Volstrekt niet; want de krasse stelling van daareven wordt juist ondersteund met het argument (enim), dat hun, die van Christus' lichaam zich afscheiden, en de eenheid van dat lichaam verseheuren (scindunt) door schismatische groepsvorming (factionibus), en daarbij blijven, alle hoop op de zaligheid is afgesneden (praecisa). Men zal in dergelijke beschouwingen het instituut kwalijk kunnen abstraheren van de Kerk. Evenmin als in den aanhef van art. 28 der Ned. Geloofsbelijdenis, als men vandaar verder leest hetgeen erop volgt. De Schotsche belijdenis, 1560, noemt de „algemeene“ („katholieke“ of „universele“) kerk (die de uitverkorenen van alle tijden, naties, volken en tongen in zich bevat) de Kerk, waarbuiten geen leven, geen eeuwige zaligheid is; en daarom verfoeit zij de lastering (blasphemie) van hen, die leeren, dat de aanhangers („professores“) van elke secte of religie (cuiusvis sectae, aut religionis) zalig zullen worden, indien ze maar hun handel en wandel inrichten naar den regel van rechtvaardigheid en eerlijkheid. Verder wordt nog gezegd, dat deze Kerk onzichtbaar is (alleen bekend aan God), maar dat hiermee het instituut niet weggedacht wordt, blijkt wel uit de conclusie, die uit de stelling, dat buiten de Kerk geen zaligheid is, getrokken wordt met betrekking tot seculen e.d.

b). Dr. Kuyper heeft in de citaten A—H wel meer dan eens het woord „pluriformiteit“ gebruikt, doch nergens precies aangegeven, wat hij er feitelijk onder verstaat. Den eenen keer spreekt hij over „pluriformiteit voor het kerkelijk leven“ (B), den anderen keer over „pluriformiteit der Kerk“ (D), of van „pluriformiteit“ zonder meer (B, D), of van „pluriformiteit van het kerkelijk leven“ (F), of van „pluriformiteit der openbaring“ (n.l. der Kerk van Christus) (G), of van „pluriformiteit der Kerken“ (H), of van „pluriformiteit der Kerkformatien“ (H).

Zoeken we, op dit verschil van uitdrukkingswijze attenderende, spijkers op laag water? Allermint. Want het is duidelijk, dat — en wij hechten daar groot gewicht aan — in deze enkele citaten meer dan eens het woord pluriformiteit gebruikt wordt, waar eigenlijk niets anders dan pluraliteit bedoeld is. En tevens, dat het groote vraagpunt, van welk ééne „wezen“ nu eigenlijk wel verscheiden openbarings- of verschijningsvormen moeten worden aangenomen, in dit onzekere spraakgebruik in den nevel blijft hangen.

Maar omdat de bespreking van die punten ons te ver voeren zou, wachten we daarmee liever tot een volgenden keer.

K. S.

„Doleerende opmerkingen“. (II.)

Men zal dan ook met factoren als door ons verleden week vaag werden aangeduid moeten rekenen, eer men constateert, gelijk ds. Mak het doet: „ons gereformeerde volk is niet wakker“, of „er is geen „beweging“ in ons volk gaande, gelijk wij dat van een volk des verbonds verwachten mogen“. Het is ongetwijfeld volkomen juist, maar de oorzaken van het euvel der bewegingsloosheid zijn eerst op te zoeken.

En doet men dat, dan blijken het al te vaak zulke factoren te zijn, als welke door verscheiden klagers of aanklagers worden voorbijgezien, of — in de hand gewerkt.

Van dat voorbijzien noemde ik reeds een enkel voorbeeld; in het nummer van verleden week. Er zou meer te noemen zijn. Zoo vergeet men ook al te vaak, dat er menschen zijn, die voor zichzelf er niets tegen hebben, dat we onzen liturgischen schat wat uitbreiden, misschien zelfs nog veel sterker, dan reeds geschied is, maar die bedenken, dat — zooals trouwens reeds gebeurt — het doorzetten van een dergelijken maatregel uitgelegd wordt als een teeken van onverschilligheid ten aanzien van de zoo noodige vereeniging van alle gereformeerden. Misschien, dat men in kringen, die evenzoo „doleeren“ als ds. Mak het doet, het niet zoo erg vindt, dat er niet meer uitbreiding kwam in de belijdenis. Er zijn er althans, die het heelemaal niet betreuren, dat de uitbreiding der belijdenis niet doorgevoerd is, die daar eigenlijk wel blij om zijn (en er kunnen daarvoor inderdaad goede redenen zijn), maar die nu juist wel het niet-uitbreiden van den schat der liturgische geschriften, met name dan de liederen, heel erg vinden. Zulke „doleerende“ broeders moeten echter bedenken, dat er menschen kunnen zijn, die om dezelfde redenen de uitbreiding der liturgie willen tegenhouden als waarom ze óók die der belijdenis hebben willen remmen voor een deel: ze vreezen, dat op die manier de eene kerkgroep al meer van de andere zich verwijderd, en dat straks de her-

eeniging van moeijelijk w. zich verblij. gaan „dole-“

Ik geloof Gereformeerde goddelooze overbodig in het and. over diepga. kennis heb. hinderd en. die kerkver. drijvers co. men wil ov. volk: men. uitloopt, merktjes. vóór 12, m. zich blind. men geen. eind houd. wat meer.

Het aan. is daarom. generatie l. antwoord. dient. Laat. lijk vind ik. (die ik mel. tijdige betu. stellen van. wezenlijk.

Juist aar. — terecht. verplichtin. beschouwin. van veel v.

Op dit p. den profec. puntjes to. de ontrou. klaagt wel. zijnerzijds. dit toch ei. bond, dat. strikste r. — klaagt. leven sch. klacht n. kingskring. En nu ha. overeenko. ciel als. volk, waa. kwaad hel. En in die.

POPULISCH

De plaats

Wij gel. geboren Z. den Heilig. Dus bren. in aanrak.

Zoodra. de Schrift. richt, wo. bezinning. dat zij on. ding des. leum „o. boren uit. ootmoedig. vangenis. voor alma. van myst. de ontvan. is tezeer. ontdekkin. heim zou. dit gehei. wonder d. met de m. staat niet. bezinning. oproept. deze vere.

In de v. sinds de. ken. Die. tuur van. den haar. bleek die. geding, d. Immers, hem. Toe. zaamaan.

1) Refera. Geref. pred.